

Architecture in Belgium

A+275 December 2018 / Januari 2019

BEL €20 – INT €25

Best of

Architecture in Belgium

A+275 December 2018 / Januari 2019

7	Edito <i>Lisa De Visscher</i>	53	Een hart voor Kasterlee <i>Lisa De Visscher</i>
8	Onhandige schoonheid <i>Mathias Bouet</i>	56	Herademen <i>Jolien Naeyaert</i>
10	Subtiel spiegelpaleis <i>Birgit Cleppe</i>	58	Toen en nu <i>Katrien Vandermarliere</i>
12	Magie op het industrieterrein <i>Birgit Cleppe</i>	61	Verbinden en bemiddelen <i>Cécile Vandernoot</i>
17	Een onvergetelijke loods <i>Pieter T'Jonck</i>	64	Een slimme cirkel <i>Aslı Çicek</i>
20	Relatie tussen tijd en ruimte <i>Christian Kieckens</i>	66	Vorm, ruimte en veiligheid <i>François Gena</i>
22	Huiselijkheid en verfijning <i>Bart Tritsmans</i>	69	Bevlogen plein <i>Véronique Patteeuw</i>
26	Flirten met de geschiedenis <i>Pieter T'Jonck</i>	72	Terril van de toekomst <i>Guillaume Vanneste</i>
28	Glasheldere eenvoud <i>Pieter T'Jonck</i>	74	Een skatepark voor iedereen <i>Guillaume Vanneste</i>
31	Van woning tot stedelijke dynamiek <i>François Gena</i>	77	Top 5
35	Spelen met erfgoed <i>Gitte Van Den Bergh</i>		
38	De vastgoedkunstenaar <i>Mathias Bouet</i>		
42	Uit het logboek van de Vlaams Bouwmeester <i>Leo Van Broeck</i>	80	Product news
46	Brussel heeft recht op meer <i>Lisa De Visscher</i>	86	Subtiel Zweeds pragmatisme <i>Roxane Le Grelle</i>
49	Het belang van de weg <i>Lisa De Visscher en Apolline Vranken</i>	90	Op wandel door stadslandschappen <i>Bart Tritsmans</i>

REDACTIE

Hoofdredacteur
Lisa De Visscher
Adjunct-hoofdredacteur
Eline Dehullu
Redactieassistent
Gitte Van den Bergh,
Apolline Vranken
Productiecoördinator
Grégoire Maus
Eindredactie Nederlands
www.controltaaldelete.be
Eindredactie Frans
Benoît Francès
Vertaling
Alain Kinsella, Nathalie Tabury,
Antoon Wouters

Vormgeving
Kritis & Kritis
Font
AEG Renner & Starling
Drukkerij
Die Keure, Brugge
Beeld cover
Office KGDVS, Incubator, Waregem
© Bas Princen

Artistieke commissie
Olivier Bastin, Pauline Fockede, Nicolas Hemeleers, Kelly Hendriks, Véronique Patteeuw, Hera Van Sande, Ward Verbakel, Agnieszka Zajac
Redactieadres
Ernest Allardstraat 21/3 – 1000 Brussel
redactie@a-plus.be
www.a-plus.be

A+ is een publicatie van ICASD VZW
Informatiecentrum voor Architectuur, stedenbouw en design

Verantwoordelijke uitgever
Philémon Wachtelaer
Ernest Allardstraat 21/3 – 1000 Brussel
Copyright ICASD
De verantwoordelijkheid voor de gepubliceerde artikels berust uitsluitend bij de auteurs.
Alle rechten voor het (zelfs gedeeltelijk) reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden voor alle landen.

RAAD VAN BESTUUR ICASD

Voorzitter
Philémon Wachtelaer
Vicevoorzitter
Chantal Vincent
Secretaris
Geert De Groote
Leden
Olivier Bastin, Dag Boutsen, Sylvie Bruyninckx, Paul Dujardin, Benoît Moritz, Piet Van Cauwenberghe, Eddy Vanzieleghem, Ward Verbakel

PROGRAMMERING

Coördinatie
Roxane Le Grelle

COMMUNICATIE & MARKETING

Verantwoordelijke
Louise Van Laethem

PUBLICITEITSREGIE A+ MEDIA

Rita Minissi, rita.minissi@mima.be
Tel +32 (0)2 332 37 82
Ernest Allardstraat 21/3 – 1000 Brussel

ADVERTEERDERS

ATENOR
BATIBOUW
BOZAR
LEEFMILIEU BRUSSEL
CARRIÈRES DU HAINAUT
CIVA
ECOBAT CONSTRUCT
FEBELCEM
HAGER MODULEC
HEWI
ISH
KAWNEER
PROVINCE DE NAMUR
RENSON
SAINT GOBAIN GYPROC
SEDUS
SKYLUX
STÜV
TERREAL
VAI
VELUX
VITRA
WIENERBERGER

Biografieën

Mathias Bouet

studeerde in 2016 als architect af aan de Faculté d'Architecture La Cambre/Horta van de ULB. Zijn eindwerk handelde over rotondes. Bouet werkt sinds september samen met het Brusselse bureau V+.

Aslı Çiçek

draagt regelmatig bij aan Europese en Turkse architectuurmagazines en was coredacteur van het Architectuurboek Vlaanderen N411. Ze is gastprofessor interieurarchitectuur aan de KU Leuven en is gespecialiseerd in tentoonstellingsarchitectuur.

Birgit Cleppe

is ingenieur-architect, schrijft een doctoraat over naoorlogse kunstdocumentaires bij Steven Jacobs aan de Vakgroep Kunstwetenschappen van de UGent en is redactielid van het Architectuurboek Vlaanderen 2018. Daarvoor werkte ze mee aan tentoonstellingen en publicaties van het VAI en Bozar.

François Gena

behaalde zijn diploma aan de architectuurfaculteit van de ULG, en werkt bij het Brusselse bureau Ledroit Pierret Polet. Daarnaast schrijft hij en verdiept zich in de architectuurtheorie en -praktijk.

Christian Kieckens

is laureaat van de Godecharle-Prijs voor Architectuur (1981), geselecteerd voor de ArchitectuuriBiennale van Venetië (1985 en 1991) en laureaat van de Vlaamse Cultuurprijs voor Architectuur (1999). Lesopdrachten sinds 1980, o.a. aan de Technische Universiteit Eindhoven, Architectural Association in Londen en tot 2016 hoogleraar aan de Universiteit Antwerpen.

Jolien Naeyaert

is ingenieur-architect en beeldend kunstenaar, wonend in Brussel. Ze studeerde af aan de Universiteit van Gent (2012) en deed daaropvolgend autonome vormgeving aan KASK School of Arts Gent. Sinds eind 2015 is ze aan het werk bij Robbrecht en Daem architecten.

Véronique Patteeuw

is associate professor aan de Ecole Nationale Supérieure d'Architecture et du Paysage Lille en redacteur van het tijdschrift Oase. Haar onderzoek focust op de theorie en de geschiedenis van architectuurpublicaties in relatie tot de geschiedenis van het postmoderne.

Pieter T'Jonck

is architect en schrijft voor diverse kranten, tijdschriften en boeken in binnen- en buitenland over architectuur, beeldende kunst en podiumkunsten. Hij werkt voor radiozender Klara en was hoofdredacteur van A+.

Bart Tritsmans

is doctor in de geschiedenis en de ingenieurswetenschappen. Hij publiceerde recent het boek *Bomen zijn waardevolle toekomstigheden over de geschiedenis van stedelijk groen*. Hij werkt bij het Vlaams Architectuuristituut, en publiceert en doceert geregeld over architectuur(geschiedenis).

Katrien Vandermarliere

is kunsthistoricus en was van 1991 tot 2002 verantwoordelijk voor het architectuurprogramma van het Internationaal Kunstcentrum deSingel in Antwerpen. In 2002 werd ze directeur van het Vlaams Architectuuristituut. In deze functie was ze ook hoofdredacteur van de Jaarboeken Architectuur Vlaanderen tot 2010. Vanaf 2011 tot 2014 werkt ze als tentoonstellingscurator voor het VAI en deSingel, en als freelance-editor.

Cécile Vandernoot

is architect, freelancejournalist en docent-onderzoeker aan de Faculteit Architectuur van UCL – LOCI.

Guillaume Vanneste

is ingenieur-architect, docent en onderzoeker aan de architectuurfaculteit LOCI van de UCL (Louvain-la-Neuve). Hij heeft samengewerkt met Aeby Perneger en met studio Secchi Vigano, en is vennoot in het bureau VVV architectes. Hij doceert architectuurprojecten op mastersniveau en doet onderzoek naar stedenbouwkundige oplossingen in verstrooid gebied.

Vlaamse
overheid

UPP

LEIJE VAN DE LETTERS VAN DE PERIODIEKE PERS VZW

Brussel heeft recht op meer

Een Bouwmeester krijgt jaarlijks een geprivilegieerd inzicht in tientallen interessante projecten. In een gesprek met Lisa De Visscher licht Kristiaan Borret aan de hand van vijf projecten en procedures enkele speerpunten toe van het beleid van het Team Brussels Bouwmeester.

Lisa De Visscher

Navez, vijf sociale woningen

“Dit sociaal woongebouw is een prachtig voorbeeld van hoe kwalitatieve architectuur in Brussel in het verleden voet aan de grond kreeg. Dankzij een consequent stadsontwikkelingsbeleid van wijkcontracten en een intelligente samenwerking tussen Brusselse bureaus die de ruimtelijke én administratieve context perfect in de vingers hebben, krijg je een klein subtiel project dat een grote impact heeft op de hele buurt. Het project oogstte veel lof in binnen- en buitenland. Het won zelfs de European Union Prize for Contemporary Architecture - Mies van der Rohe Award in 2017 en zelf kan ik er mij alleen maar positief over uitspreken.

Best of

© MSA & V+ / Serge Brison

“Dit sociaal woongebouw is een prachtig voorbeeld van hoe kwalitatieve architectuur in Brussel voet aan de grond kreeg.”
MSA en V+, Navez, Schaarbeek, 2016

“Toch hoop ik dat dit het einde betekent van een tijdperk. Het is fijn dat goede architecten de kans krijgen her en der kleine pareltjes neer te zetten, maar ondertussen is Brussel toe aan architecturale kwaliteit op een grotere, substantiëlere schaal. Daarom ijver ik als Bouwmeester voor het uitschrijven van wedstrijden voor grote projecten zoals de VRT, de RTBF, KANAL, met uitbreiding naar de stedenbouwkundige plannen en naar de private sector. Dat is de enige manier om goede architecten de kans te geven grote projecten te realiseren die echt de stad maken. Voorbij de waardevolle maar punctuele ingreep dus. Brussel heeft recht op meer.”

Beeldkwaliteitsplan (BKP) Publieke Ruimte Kanaalzone

“De Kanaalzone is een unieke stedelijke figuur in Brussel. Via het Kanaalplan ambieert het Gewest deze op een coherente en exemplarische manier te ontwikkelen. Op het vlak van governance is er de vernieuwende aanpak van het Kanaalteam dat transversaal werkt. En er is inmiddels ook een vlotte samenwerking met de Kanaalgemeenten, wat erg welkom is in de institutionele lasagne die Brussel is.

“Dit project beantwoordt mijn ambitie om kwaliteit na te streven, niet alleen in kleine punctuele projecten maar ook in grootschalige ingrepen die samenhang brengen. Er is geen groter project mogelijk binnen Brussel. De Kanaalzone doorkruist het Gewest van noord tot zuid, van grens tot grens. Het BKP is een algemene leidraad voor de aanleg van de publieke ruimte. Kwaliteit nastreven kan ook op deze abstracte, voorbereidende manier en gaat niet alleen over het vormgeven van een mooi object op een welbepaalde plek.

“Ik verwacht veel van dit plan voor een soort onderhuidse maar structurerende samenhang in de kwaliteit van de publieke ruimte. Ook op dit grootschalige niveau kan een Bouwmeester actief zijn, kunnen we ruimtelijke kwaliteit realiseren en moeten we wedstrijden organiseren.”

MAD – Brussels Fashion and Design Platform

“Het MAD is een bijzonder gebouw om verschillende redenen. Eerst en vooral draait het in dit project om hergebruik. Maar niet, zoals zo vaak, om de herbestemming van een monument of een emblematisch gebouw. In het MAD kreeg een banaal gebouw, of liever drie banale gebouwen, een nieuwe functie. Het resultaat

toont dat je ook vanuit banaliteit een bijzonder kwalitatief project kunt scheppen. De manier waarop de architecten omgingen met de materialiteit van het gebouw, speelt hierin een grote rol. Alleen witte materialen, drie soorten mozaïeken in de traphal, het gebruik van marmer op een onconventionele manier...

“Dit gebouw bewijst, dankzij de subtiele en gesofisticeerde inzet van de materialen, hoezeer materialiteit kan bijdragen tot de inherente architecturale kwaliteit van een project. Voor mij is dit gebouw een *coup de coeur*. Jammer dat in zijn huidige gebruik de programmatie onderbenut blijft en het niet al zijn potentieel – zoals de tweede ingang aan de achterzijde die nu gesloten blijft – kan uitspelen.”

Usquare, Elsene

“De voormalige kazernes van Elsene, dicht bij de sites van VUB en ULB, worden ontwikkeld tot een internationale universitaire site en nieuwe stadswijk. De ULB en VUB lanceerden een oproep aan ontwerpers voor de herbestemming van zeven historische gebouwen voor universitaire- en buurtvoorzieningen: een onderzoekscentrum, een internationaal onthaalhuis, een belevingscentrum, het Brussels Institute for Advanced Studies (BIAS) en een duurzame voedingsmarkt. Als onderdeel van een groter project is deze operatie de eerste concrete realisatie van het project Usquare.

“In deze wedstrijd gaat het opnieuw over hergebruik. Niet alleen het hergebruik van de gebouwen maar ook van materialen, tot en met de manier hoe, binnen het metabolisme van de stad, de verschillende stromen benut en op elkaar afgestemd kunnen worden. Kortom: Circulariteit. Brussel is pionier geweest in België op het gebied van passiefbouw. Ondertussen is die kaap genomen, en passiefbouw is opgenomen in de Brusselse wetgeving. Welke is de volgende kaap die we willen nemen? Ik pleit ervoor om heel zwaar in te zetten op circulaire economie.

“De laureaat van de wedstrijd, EVR / BC architects & studies / Callebaut / VK Engineering, integreerde de principes van de circulaire economie op een slimme manier in het project. Maar het project van Agwa en Muck Petzet Architecten, dat tweede werd, was nog radicaler. De voormalige kazernes bestaan uit een reeks 19de-eeuwse gebouwen waaraan nadien een aantal lagere gebouwen werden toegevoegd. Agwa en Muck Petzet Architecten hadden, in tegenstelling tot de laureaten, als uitgangspunt genomen om geen enkel gebouw af te breken. Ook niet de archi-

Best of

© BKP

“Er is geen groter project mogelijk binnen Brussel.”
ORG2 en Bureau Bas Smets, Beeldkwaliteitsplan Kanaalzone, Brussel, 2017

© Maxime Delvaux

“Het resultaat toont dat je ook vanuit banaliteit een bijzonder kwalitatief project kunt scheppen.” V+ en Rotor, MAD, Brussel, 2016

tecturaal eerder oninteressante bijgebouwtjes uit de jaren 50. Ze betrachtten het hele complex 'as found' en behielden alles wat er stond. Dit voorstel bleek te verregaand voor sommige leden van de jury en te extreem voor de universiteit die niet per se uit was op een theoretisch statement. Het project werd tweede omdat het té circulair was. De wereld bleek nog niet klaar voor dat wat zij voorstelden. Dat is ergens jammer, maar toch vind ik het goed dat dit zo hard op de agenda komt, dat iemand hier echt voor durft te gaan."

'Guinguettes' in de Brusselse Parken door Piovenefabi

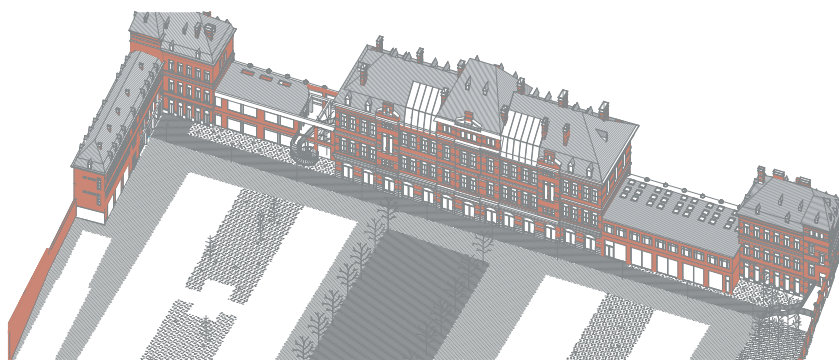
"Ik vind het fantastisch werken in Brussel. Ik heb de opgang van de architectuur meegemaakt in Vlaanderen en hoewel ik denk dat er in Brussel misschien nog niet op zo'n niveau gewerkt wordt, merk ik dat er zich iets nieuws aan het ontwikkelen is. In Brussel zit heel veel potentieel, en dat potentieel komt vaak uit transnationale hoek. Veel jonge bureaus zijn opgericht door de 'Erasmus-generatie': Jonge Belgen die bij

befaalde architecten in het buitenland hebben gewerkt en buitenlanders die in Brussel hebben gestudeerd en zijn blijven hangen omdat Brussel fascineert.

"Het zijn stuk voor stuk interessante bureaus die architecturaal andere paden bewandelen dan wat we ondertussen als typisch Belgisch zijn gaan beschouwen. Piovenefabi is hiervan een goed voorbeeld. Ze ontwierpen, in samenwerking met Brussel Leefmilieu, de *guinguettes* die afgelopen zomer in de parken opdoken, en maakten de tent naast Bozar tijdens de Léger-ten-tonstelling. Dit jaar wonnen ze de wedstrijd voor het hotel op de hoek van het Rogierplein, een meer regulier project dat ook toegevingen doet aan de wetten van de hotelsector. Qua verbeeldingskracht brengen ze iets nieuws, iets wat we tot nu toe niet kenden. Ik vind het fantastisch dat nieuwe Brusselaars kansen krijgen via wedstrijden in deze stad. Je bent Brussels als je in Brussel bent, niet omdat je van Brussel bent." ▲ ■ ●

In samenwerking met **BOUWMEESTERMAITREARCHITECTE**

Best of

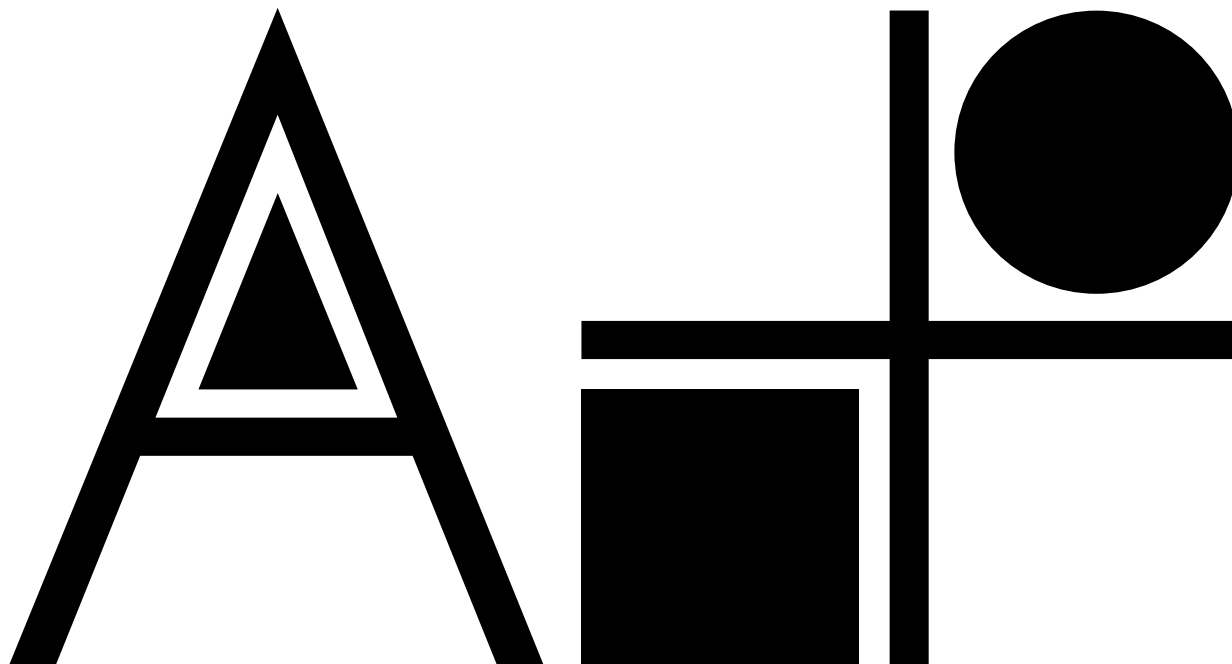
"In deze wedstrijd gaat het over hoe de verschillende stromen binnen het metabolisme van de stad benut en op elkaar afgestemd kunnen worden." Agwa – Muck Petzet, Usquare, Elsene, 2018

© Martina Björn

"Iets nieuws qua verbeeldingskracht." Piovenefabi, Guinguettes, Brussel, 2017

Lezingen en tentoonstellingen in 2019

11.02 –

Arrhov Frick

BOZAR – 20:00 – Hall M
in English, A+/BOZAR

19.02 –

Murmuur

Introduction: tbc
ACROSS Liège
Galerie Opéra – 19:00
in English/French
A+/ULiège

26.02 –

Marte.Marte

BOZAR – 19:00 – Hall M
in English, A+/BOZAR

13.03 –

Vers.A

Introduction by Kiki Verbeeck (URA)
ACROSS Antwerpen
deSingel – 20:00 – Muziekstudio
in English/Dutch
A+/VAi

19.03 –

Agmen

Introduction by Benoît Vandembulcke (AgwA)
ACROSS Liège
Galerie Opéra – 19:00
in English/French
A+/ULiège

26.03 –

Peter Märkli

BOZAR – 20:00 – Hall M
in English
A+/BOZAR

04.04 –

Dierendonckblanc
architects

BOZAR – 20:00 – Hall M
in English
A+/BOZAR

04.04–23.06 –

Praxis – Dierendonckblanc
architects

Exhibition
BOZAR – Foyers
A+/BOZAR

30.04 – Ouest

Introduction by Evert Crols (B-architecten)
ACROSS Antwerpen
deSingel – 20:00 – Muziekstudio
in English/Dutch
A+/VAi

07.05 – Baukuh

BOZAR – 20:00 – Hall M
in English, A+/BOZAR

24.09 –

David Chipperfield (tbc)

BOZAR – 20:00 – Hall HLB
in English
A+/BOZAR

26.09–05.01.2020 –

Baukunst: Performance and
Performativity

Exhibition
BOZAR – BN rooms
A+/BOZAR

08.10 –

Studio Giusto Van
Campehouth

Introduction by Kersten Geers (Office KGDVS)
ACROSS Antwerpen
deSingel – 20:00 –
Muziekstudio
in English/Dutch
A+/VAi

15.10 –

Frida Escobedo (tbc)

BOZAR – 20:00 – Hall M
in English
A+/BOZAR

22.10 –

FVWW

Introduction by Pierre Blondel
ACROSS Liège
Galerie Opéra – 19:00
in English/French
A+/ULiège

19.11 –

Perneel Osten

Introduction by Olivier Bastin (L'escout)
ACROSS Liège
Galerie Opéra – 19:00
in English/French
A+/ULiège

21.11 –

Bureau Nord

Introduction by Marie-José Van Hee
ACROSS Antwerpen
deSingel – 20:00 – Muziekstudio
in English/Dutch
A+/VAi

26.11 –

Adrien Verschuere (tbc)

BOZAR – 20:00 – Hall M
in English
A+/BOZAR

A+276 Building Sites

Er staan heel wat grote projecten in de steigers. Wat typeert de opvolging van een grootscheepse werf? Wat zijn de technische en constructieve bijzonderheden, uitdagingen, valkuilen? Hoe verloopt een (goede) samenwerking met de (verschillende) aannemer(s)? A+ 276 toont voorbeeldprojecten in verschillende werffases en onderzoekt daarbij welke (ontwerp)beslissingen in situ werden gemaakt. Welke (typische) problemen duiken op de werf op, en kan men onmogelijk inschatten aan de ontwerptafel? Tot welke ontwerpwijzigingen, materiaalontwikkelingen of fabricagemethodes heeft dat geleid (die later in productie worden gebracht)? Een nummer vol getuigenissen, anekdotes en interviews met architecten, ingenieurs en aannemers.

Cover

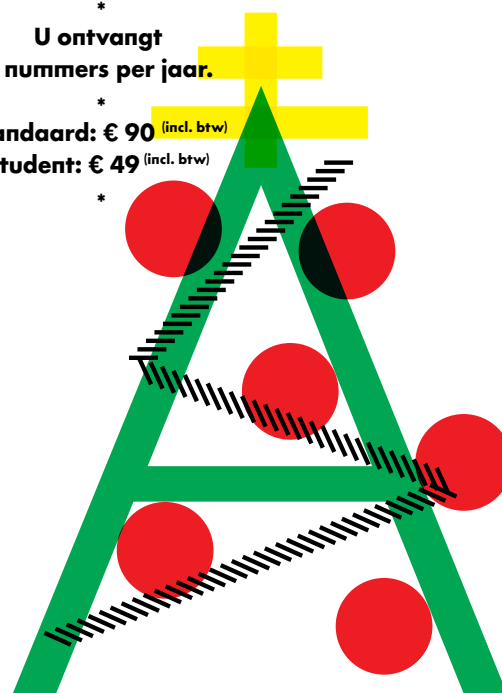
Randmotief
© Richard Venlet,
Brussel, 2018

Abonneer u nu op A+!

*
U ontvangt
6 nummers per jaar.

*
Standaard: € 90 (incl. btw)

*
Student: € 49 (incl. btw)

Kies nu voor A+More voor maar € 199 ipv € 250 (incl. btw)

U krijgt bovenop de 6 tijdschriftnummers per jaar:

- duotickets voor 6 A+ lezingen in Bozar
- duotickets voor onze tentoonstellingen en debatten
- uitnodigingen voor vip-evenementen en vernissages
- toegang tot ons tijdschriftenarchief (1973-heden)

Abonneer u door overschrijving op het nummer van ICASD met vermelding 'A+ abonnement' of 'A+More':

IBAN: BE25 3101 3956 3282 – BIC: BBRUBEBB

www.a-plus.be/abonnementen
abonnement@a-plus.be